THE RETURNING OF THE METROPOLITAN VENIAMIN COSTACHI FROM THE EXILE CAUSED BY ETERIA

Mirela Beguni
Lecturer, PhD., "Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: Involved in the political games of sustaining Greek's Revolution for freedom from the Turks, in which he publicly compromised himself in the eyes of The Sublime Porte, The Metropolitan Veniamin Costachi was forced to leave Moldavia, in May 1821, for Colincăuţi. The article shows the political steps took for the hierarch's return, the reasons that made him to postpone this moment until the beginning of 1823, and the historiographical controversy about the date of his coming back in the country.

Keywords: Moldavia, Greek Revolution, Bessarabia, Metropolitan Veniamin Costachi, exile

În anul 1821, Moldova a fost afectată de izbucnirea Eteriei, mişcarea de eliberare a grecilor, care, în pofida faptului că i-a făcut pe autohtoni să o considere drept o şansă de a-şi recuceri libertatea, a reprezentat un moment istoric de mare suferinţă pentru ei.

În baza aspiraţiei comune de înlăturare a jugului otoman, dar şi din cauza implicării foarte active a domnitorul Mihail Suţu în susţinerea mişcării şi a demersurilor unor agenţi ruşi de influenţă, românii au sprijinit iniţial revolta grecilor, atitudine ce s-a schimbat radical la scurtă vreme de la intrarea insurgenţilor în Moldova (la 22 februarie 1821), ca urmare a ocupării capitalei, a comportamentului samavolnic, a jafurilor sistematice, a uciderilor şi a ameninţărilor asupra localnicilor[1].

La început, considerându-l pe şeful eterist, Alexandru Ipsilanti, drept reprezentant al ţarului Alexandru I şi al ortodoxiei şi crezând în posibilitatea eliberării Principatului prin aderarea la această luptă, mitropolitul Veniamin Costachi al Moldovei (1803-1808; 1812-1842) i-a binecuvântat persoana, oştile şi intenţiile[2], pentru ca ulterior, urmare a dezavuării Eteriei de către ţar şi a escaladării conflictelor cu grecii, să îşi schimbe sentimentele şi să ajungă în stare de conflict cu ei[3].

Fuga domnitorului Mihail Suţu în Rusia (la 29 martie 1821) l-a adus la guvernare pe prelat, care, după aproximativ o lună, constatând că demersurile sale politice către Poartă nu au reuşit să oprească ruinarea ţării şi exodul populaţiei, ci au produs doar sporirea furiei insurgenţilor, compromis public faţă de turci, a părăsit ţara, pe la începutul lunii mai exilându-se

[1] Alecu Beldiman, *Eterie sau Jalnicile scene prilejite în Moldavia din resvrătirile grecilor, prin şeful lor Alesandru Ipsilanti, venit din Rusia la anul 1821*, ediţie de Alecu Balica, Tipografia Buciumului român, Iaşi, 1861,pp. 4-6; V. A. Urechia, *Istoria românilor,* tom. XIII, Tipografia şi fonderia de litere Thoma Basilescu, Bucureşti, 1901, pp. 52, 96, 97; Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, Editura Junimea, Iaşi, 1975, pp. 33, 34, 37, 38, 39, 306.

[2] Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldaviei şi Sucevei şi a Catedralei mitropolitane din Iaşi*, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1888, p. 105.

[3]Despre atitudinea Rusiei faţă de Eterie şi despre urmările jocului politic al Moscovei asupra Moldovei, vezi Mirela Beguni, *The disavowal of Eteria by Russia: consequences upon Moldavia*, în "Journal of Romanian Literary Studies", nr. 16, mar. 2019, pp. 401-406.

în Basarabia[4], pe proprietatea de la Colincăuţi a Mitropoliei. Dezastrului produs de greci i s-a adăugat curând cel cauzat de turci, din iulie 1821 până în iulie 1822, Principatele, aflate sub ocupaţia armatelor otomane, fiind supuse unor mari abuzuri şi acte de cruzime, fapt ce a amplificat suferinţa ierarhului, care, după propria mărturisire, a trăit atunci „cele mai amărâte zile ale vieţii sale”[5].

Din exil, mitropolitul a purtat o amplă corespondenţă atât cu boieri refugiaţi şi cu persoane aflate în ţară – fiind astfel informat în legătură cu tot ce se petrecea în Moldova şi mai ales cu pustiirea ei de către turci –, cât şi cu oficialităţi ruse de rang înalt[6], pe lângă care a intervenit cu cereri pentru salvarea românilor şi a Principatului.

Deşi Veniamin însuşi aprecia, în iulie 1822 că „după furtuna cea primejduitoare de 16 luni mai bine, s-a descoperit înseninarea”[7] şi a fost invitat în mai multe rânduri să revină în Iaşi, a mai rămas în exil încă aproximativ o jumătate de an, timp în care înclinaţia de a da curs invitaţiilor a fost contrabalansată de temerea că demersul ar fi periculos.

O primă invitaţie în acest sens îi fusese adresată la mai puţin de două luni de la părăsirea Moldovei din partea caimacamului Ştefan Vogoridi, care, după ce a sosit în Iaşi la 29 iunie 1821, l-a însărcinat pe arhimandritul Isaia să-i trimită mitropolitului Veniamin o epistolă la Colincăuţi, spre a-i îndemna pe el şi pe toţi boierii să se întoarcă în ţară, apoi, la 6 iulie, i-a scris el însuşi. Invitaţiile caimacamului au fost primite cu rezerve nu doar din partea ierarhului, ci şi din partea apropiaţilor lui, încât, în vederea analizării oportunităţii repatrierii, Şerban Negel şi Nicolae Canta l-au sfătuit, la 21 iulie, să meargă la Cernăuţi pentru a se pune de acord cu nobilimea refugiată în Bucovina. O altă propunere, de aceeaşi factură, i-a fost făcută ierarhului de seraschierul Chihaia Bey, care, sosit în Iaşi la sfârşitul lunii iunie, i-a ordonat arhimandritului Isaia să le scrie mitropolitului şi tuturor boierilor, atât celor din Basarabia, cât şi celor din Bucovina, să revină în ţară, căci „preastrălucita Poartă n-a trimis oştile ca să bată război cu ei şi cu raiaua, ci ca să o curăţească de tâlharii greci”, cerere în privinţa căreia boierii au dorit să cunoască, mai întâi, părerea lui Veniamin[8].

Solicitând opiniile altora, episcopul Dimitrie al Benderului şi generalul rus Inzov i-au răspuns ierarhului că „hotărârea de a se întoarce la eparhie sau de a şedea rămânea la înţelepciunea preasfinţiei sale”, însă mitropolitul Grigorie al Ierapolei l-a avertizat de câteva ori

[4] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor,* vol. X, coord. Nicolae Iorga, Bucureşti, 1897, p. 563; Ioan C. Filitti, *Frământările politice şi sociale în Principatele române de la 1821 la 1828,* Editura „Cartea românească”, Bucureşti, 1932,p. 70; Constantin Erbiceanu, *op. cit.,* pp. 110, 111, 121.

[5]După propria mărturie din prefaţa *Istoriei Scripturii Vechiului Testament*, tom. I, Tipografia Mitropoliei, Iaşi, 1824, reprodusă integral în Ilie Gheorghiţă, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi,* Mănăstirea Neamţ, 1946,pp. 160-173.

[6] Constantin Erbiceanu, *Docomente inedite privitoare la istoria naţională, politică şi bisericească a românilor,* în „Biserica Ortodoxă Română” (infra B.O.R.), an. XVII, nr. 6, 1894, pp. 396-400; Idem, *Istoria Mitropoliei...,* pp. 366, 367. Cu toate că românii începuseră să vadă că puternicii lor vecini „nu din dragă inimă se jărtfesc pentru ei”, pretinşii eliberatori ai creştinilor de sub jugul păgân dovedindu-se „călăi, prin desmădularea a jumătate din moşia lor”, şi „oarde de despoitori care dănţuiesc şi se îndoapă pe seama unui popor nenorocit”, suferinţele, teama şi umilinţele la care fuseseră supuşi sub turci îi făceau să prefere „în chip fatal” protecţia acestora, în virtutea împărtăşirii credinţei ortodoxe. Ulterior, realitatea a confirmat faptul că Rusia lupta nu pentru a le înapoia libertatea uzurpată de către Poartă sau pentru bunăstarea lor, ci pentru a le supune propriei sale autorităţi, înlocuind suzeranitatea turcească cu stăpânirea moscovită (A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană,* ediţia a III-a (de I. Vlădescu), vol. IX, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1929, pp. 121, 122, 243, 289-284).

[7]Cf. Ilie Gheorghiţă, *op. cit.,* p. 64.

[8]Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei...*, pp. 125, 132, 138, 139; V. A. Urechia, *op. cit.,* tom. XIII, p. 112, 113, 134.

ca „nicidecum să nu facă vreo poznă să se ducă la Iaşi, căci paradigme are multe şi destule îi sunt aceste pilde să-l facă a nu trece în Moldova nicidecum, nu numai preasfinţia sa, ci nici din boieri nimeni să nu îndrăznească a trece în Moldova dacă vor să nu-şi pună capetele în primejdie". Pentru a nu-i lăsa vreo umbră de îndoială, mitropolitul Grigorie l-a informat despre cumplitele fapte din Constantinopol ale turcilor, care i-au ridicat pe toţi arhiereii de la Bostangi Başa, probabil pentru a-i „reteza", şi care, „pe zi ce trece, se îndrăcesc, taie pe cine întâmpină, nu aleg şi femeile acelora, iar pe copii îi vând ca pe oi"[9].

Cu toate că la 22 aprilie 1822 Veniamin înclina să revină în Iaşi, el a primit un sfat similar celui al mitropolitului Grigorie şi de la consilierul său în probleme politice, protopopul Leon Asachi, refugiat şi el în Basarabia, care i-a scris cu convingere că „planul nu va fi de folos", astfel de avertismente înclinând balanţa în favoarea deciziei prelatului de a-şi prelungi exilul.

Deşi Nicolae Iorga aprecia că, mitropolitul exilat, „acompaniat de cei mai lipsiţi de curaj şi mai filoruşi[10] boieri, sensibil şi temător, inconsecvent din prea multă frică[11], a făcut puţină şi rea politică"[12], credem că ierarhul, compromis faţă de turci prin acţiuni publice de susţinere a Eteriei, avea motive să fie precaut şi neîncrezător. Astfel, asasinarea patriarhului ecumenic Grigorie şi a altor arhierei, ororile din Constantinopol[13] şi din Principate, precum şi decizia Porţii de a-i ucide pe toţi conducătorii creştinilor − după descoperirea conspiraţiei greceşti pe ale cărei liste figurau, în cvasiunanimitate, semnăturile conducătorilor politici şi bisericeşti"[14] – justifică atitudinea temătoare a prelatului.

Mai mult, Turcia, convinsă fiind că „o stăpânire nu poate a lucra ceea ce-i place şi să numească fapta mărime de suflet", răspundea unui ultimatum al Rusiei, cerându-i ca, în puterea tratatelor, domnul Moldovei Mihail Suţu „şi cei lipiţi lui, care au fugit cu el, precum şi acei din vânzători câţi au putut să fugă în pământurile Rusiei şi Austriei", să fie extrădaţi stăpânirii

[9] Vezi Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei...*, pp. 127-130, 145, 173, 176, 177.

[10] Cu toate că românii începuseră să vadă că puternicii lor vecini „nu din dragă inimă se jărtfesc pentru ei", pretinşii eliberatori ai creştinilor de sub jugul păgân dovedindu-se „călăi, prin desmădularea a jumătate din moşia lor", şi „oarde de despoitori care dănţuiesc şi se îndoapă pe seama unui popor nenorocit", suferinţele, teama şi umilinţele la care fuseseră supuşi sub turci îi făceau să prefere „în chip fatal" protecţia ţaristă, în virtutea împărtăşirii credinţei ortodoxe. Ulterior, realitatea a confirmat faptul că Rusia lupta nu pentru a le înapoia libertatea uzurpată de către Poartă sau pentru bunăstarea lor, ci pentru a le supune propriei sale autorităţi, înlocuind suzeranitatea turcească cu stăpânirea moscovită (A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, pp. 121, 122, 243, 289-284).

[11] Deşi scrierile şi documentele vremii abundau în mărturisiri ale sentimentului de teamă, diverse conjuncturi demonstrează faptul că lipsa de curaj nu era o însuşire caracteristică mitropolitului, Vlad Georgescu caracterizându-l ca fiind „nu numai un mare om de cultură, dar şi un om politic curajos, care nu s-a temut să înfrunte autorităţile de ocupaţie". Presupusa lipsă de curaj poate fi explicată, mai curând, prin prudenţa izvorâtă din dorinţa de a nu greşi şi prin incertitudinea climatului politic, despre care ierarhul scria în testamentul său, amintind de „felurimea şi mulţimea împrejurărilor aduse de desele prefaceri ale vremurilor" (Vlad Georgescu, *Ideile politice şi iluminismul în Principatele Române 1750-1831*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1972, pp. 33, 49).

[12] Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. II, ediţie de Barbu Theodorescu, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1969, pp. 328, 329.

[13] Într-un manifest din 14 martie, Ipsilanti menţiona omorârea a 20.000 de creştini (V. A. Urechia, *op. cit.*, tom. XIII, pp. 110, 111).

[14] Constantin Erbiceanu, *Un manuscript românesc. Istoriile bisericeşti şi politiceşti din anii de la Christos 1701 până în zilele noastre, de mine mult păcătosul Andronic. În sfânta Monastire a Neamţului, anul 1856,* în B.O.R., an. XVII, 1894, pp. 808-811.

turceşti sau să fie pedepsiţi acolo unde „vor fi apucat a se adăposti”[15], solicitare ce demonstrează că precauţiile lui Veniamin erau întemeiate.

Într-o notiţă scrisă pe cartea pe care tocmai o traducea, Veniamin saluta astfel alegerea ca domn a lui Ioniţă Sandu Sturdza: „1822 iulie 12. Astăzi s-a făcut şi nouă cunoscută mila dumnezeiască. După furtuna cea primejduitoare de 16 luni mai bine, s-a descoperit înseninarea şi, ca un anghel vestitor de bucurie, a venit şi nouă carte din 1 al lunii curgătoare cu vestirea de rânduire a domnului Moldovei, prea bine cinstitorul de Dumnezeu, înălţat Ioan Sandu Sturdza voievod, dintre boierii patriei noastre, înnoindu-se şi acest pronomion al ei, care mai de două veacuri era pierdut”[16].

La 8 noiembrie 1822, primul domn pământean l-a invitat pe mitropolit să revină în ţară, la dorinţa lui, a „săracilor orăşeni şi a simpatrioţilor”, care, printr-o petiţie nedatată adresată şefului statului, se tânguiau că „le lipseşte mângâierea duhovnicească a părintelui lor”, rugându-l să „răcorească setea lor şi a tot norodul cu aducerea adevăratului lor duhovnicesc păstor”. Cu toate că mitropolitul ar fi dorit să revină, luând în consideraţie avertismentele sfătuitorilor lui, a răspuns invitaţiei domnitorului, în aceeaşi lună, că aşteaptă retragerea turcilor din ţară pentru a se întoarce „cu cei cunoscuţi bătrâni”, căci venirea înainte de aceasta ar fi „numai spre a pătimi”[17].

La 31 ianuarie 1823, Veniamin a sosit în Moldova, „îndată ce nu a mai avut motive, serioase sau neserioase, de temere”[18], fiind primit cu mare fast şi entuziasm de oameni din toate straturile sociale, care i-au ieşit în întâmpinare şi l-au acompaniat cu cântări special compuse pentru acest eveniment, intonate de psalţii Mitropoliei[19].

Deşi au fost vehiculate informaţii dintre cele mai diverse, data repatrierii ierarhului a fost precizată, fără echivoc, într-un raport consular din Iaşi al lui Lippa către Metternich, cu data de 14 februarie, în care Lippa afirma că „la data de 12 a acestei luni, seara, mitropolitul şi arhiepiscopul Moldovei, Veniamin, care a scăpat de tulburările acestui Principat în Basarabia, în ultimul moment s-a întors în dioceza şi reşedinţa sa episcopală”[20]. Lămurindu-se, astfel, o seamă de neclarităţi, trebuie precizat faptul că diplomaţia austriacă folosea calendarul gregorian, în timp ce în Moldova era folosit cel iulian (potrivit căruia datei de 12 februarie îi corespundea ziua de 31 ianuarie), aspect a cărui neglijare, uneori, face ca destule acte să devină contradictorii.

În privinţa datei înapoierii în ţară a mitropolitului Veniamin, informaţia prezentată de Lippa este susţinută şi de Ionică Tăutul, care, în februarie 1823, în *Apelul adresat mitropolitului Veniamin,* menţiona de „până acum […] neaflarea în ţară a bisericescului arhipăstor”, iar apoi, că „întâia zi a lunii a doua a acestui an fericit a mărturisit turmei că n-a rămas până în sfârşit părăsită”[21]. Totuşi, în *Lista boierilormoldoveni refugiaţi în Bucovina,* din 2 februarie (21

[15]V. A. Urechia, *op. cit.*, tom. XIII, pp. 166, 171.

[16] Cf. Andrei Vizanti, *Veniamin Costaki, mitropolit al Moldovei şi Sucevei. Epoca, viaţa şi operele sale*, Tipografia Buciumului Român, Iaşi, 1881, p. 68, această notiţă a fost şi ea tipărită, aflându-se la pagina 348 a *Istoriei Scripturii Vechiului Testament*, tomul I, Tipografia Mitropoliei, Iaşi, 1824.

[17]Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei...*, pp. 53, 54,146, 147.

[18] Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 329.

[19] Teodor Cerbuleţ, *Veniamin Costache, 1768-1864, Viaţa şi înfăptuirile,* Editura Cartea românească, Bucureşti, 1939, p. 24.

[20] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privind istoria României,* serie nouă, vol. II, coord. A. Oţetea, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1967, p. 901.

[21] În acest *Apel*, Ionică Tăutul îi cerea mitropolitului să „sprijinească silinţele domnului, ce întinde ca să arate în faptă osebirea ce este între ocârmuirea unui patriot şi aceeea a unui străin”, invitându-l să „lucreze împreună a se înălţa temelia altarului dreptăţii”, ca să lase urmaşilor „stâlpul fericirii lor şi pomenirea numelui unui adevărat

ianuarie, cf. calendarului iulian=n. ns.) 1823, „Veniamin, mitropolit de Iaşi", apărea la numărul 43, cu observaţia că „s-a întors în Moldova"[22], deşi după o săptămână, la 9 februarie, guvernatorul provinciei, Stutterheim, îl invita pe ierarh fie să se repatrieze, fie să plece în interiorul Austriei, potrivit decretului din 23 ianuarie referitor la cei care, „din pricina tulburărilor, au fugit în partea aceasta"[23].

Cu toate că unii autori consideră că data revenirii mitropolitului în Moldova a fost 3 februarie[24], credem că şi alte informaţii nedumeresc, precum cea potrivit căreia, la 1 februarie 1823, Mihail Sturdza i-a scris consulului rus Minciaky despre dispoziţia mitropolitului de a se întoarce în ţară, la 12 februarie acesta răspunzându-i că încuviinţează gestul[25], dar şi faptul că, abia la 11 aprilie 1823, prelatul a primit de la Mohamet Selim Paşa o epistolă de felicitare pentru revenirea în Principat[26].

După evenimentele din 1821, Veniamin „a sfărâmat pereţii înguşti ai cugetării călugăreşti", iar patriotismul lui a dobândit alte dimensiuni[27], mai ales după acest moment istoric de cumpănă, conştiinţa unităţii ortodoxe începând, pentru el, să fie înlocuită de cea a unităţii naţionale.

BIBLIOGRAPHY

Bălan, Teodor, *Refugiaţii moldoveni în Bucovina. 1821 şi 1848,* Editura „Cartea românească", Bucureşti, 1929.

Beguni, Mirela, *The disavowal of Eteria by Russia: consequences upon Moldavia*, în "Journal of Romanian Literary Studies", nr. 16, mar. 2019, pp. 401-406.

Beldiman, Alecu, *Eterie sau Jalnicile scene prilejite în Moldavia din resvrătirile grecilor, prin şeful lor Alesandru Ipsilanti, venit din Rusia la anul 1821*, ediţie de Alecu Balica, Tipografia Buciumului român, Iaşi, 1861.

Cerbuleţ, Teodor, *Veniamin Costache, 1768-1864, Viaţa şi înfăptuirile,* Editura Cartea românească, Bucureşti, 1939.

Corfus, Ilie, *Însemnări de demult*, Editura Junimea, Iaşi, 1975.

Erbiceanu, Constantin, *Despre viaţa şi activitatea mitropolitului Veniamin Costache ca mitropolit al Moldovei,* Imprimeria statului, Bucureşti, 1888.

păstor, care a ştiut a preface zilele plângerii într-un veac aurit" (Ionică Tăutul, *Scrieri social-politice,* ediţie de Emil Vîrtosu,Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1974, pp. 107-109).

[22]În dreptul locului de şedere fiind indicată localitatea Bosanci.

[23] Teodor Bălan, *Refugiaţii moldoveni în Bucovina. 1821 şi 1848*, Editura „Cartea românească", Bucureşti, 1929, pp. 16, 78, 81, 88, 89; I. Zugrav, *Legăturile mitropolitului Veniamin Costachi cu Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava,* în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei" (infra M.M.S.), an. XLIII, nr. 1-2, 1967, p. 109.

[24] Gheorghe Moisescu, Ştefan Lupşa, Alexandru Filipaşcu, *Istoria Bisericii Romîne,* vol. II,Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1957, p. 426; Nestor Vornicescu, *Arhimandritul Leon Asachi,* în M.M.S., an. XXXVIII, nr. 3-4, 1962, pp. 237, o altă opinie, indubitabil falsă, fiind aceea că ierarhul a revenit în toamna anului 1822 (Constantin Erbiceanu, *Despre viaţa şi activitatea mitropolitului Veniamin Costache ca mitropolit al Moldovei*, Imprimeria statului, Bucureşti, 1888, p. 26).

[25] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor,* supl. I, vol. IV, coord. D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, Octavian Lugoşianu, Bucureşti, 1891, pp. 6, 17. Totuşi, s-a consemnat că la 11 februarie 1823, ca o distincţie deosebită, Veniamin a fost „îmbrăcat cu blană" de către domnitorul Ioniţă Sandu Sturdza (Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, Editura Episcopiei Romanului şi Huşilor, 1984, p. 268).

[26]Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei...*, pp. 248, 249.

[27]Nicolae Iorga, *O icoană curată: Mitropolitul Veniamin Costachi*, în *Oameni cari au fost*, vol. I, ediţie de Ion Roman, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, p. 78.

Idem, *Docomente inedite privitoare la istoria naţională, politică şi bisericească a românilor,* în „Biserica Ortodoxă Română", an. XVII, nr. 6, 1894, pp. 385-417.
Idem, *Istoria Mitropoliei Moldaviei şi Sucevei şi a Catedralei mitropolitane din Iaşi*, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1888.
Idem, *Un manuscript românesc. Istoriile bisericeşti şi politiceşti din anii de la Christos 1701 până în zilele noastre, de mine mult păcătosul Andronic. În sfânta Monastire a Neamţului, anul 1856*, în „Biserica Ortodoxă Română", an. XVII, 1894, pp. 802-823.
Filitti, Ioan C., *Frământările politice şi sociale în Principatele române de la 1821 la 1828,* Editura „Cartea românească", Bucureşti, 1932.
Georgescu, Vlad, *Ideile politice şi iluminismul în Principatele Române 1750-1831*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1972.
Gheorghiţă, Ilie, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamţ, 1946.
Hurmuzaki, Eudoxiu, *Documente privind istoria României,* serie nouă, vol. II, coord. A. Oţetea, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1967.
Idem, *Documente privitoare la istoria românilor,* supl. I, vol. IV, coord. D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, Octavian Lugoşianu, Bucureşti, 1891; vol. X, coord. Nicolae Iorga, Bucureşti, 1897.
Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. II, ediţie de Barbu Theodorescu, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1969.
Idem, *O icoană curată: Mitropolitul Veniamin Costachi*, în *Oameni cari au fost*, vol. I, ediţie de Ion Roman, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967.
Idem, *Viaţa şi faptele mitropolitului Moldovei Veniamin Costachi*, Institutul de Arte grafice şi Editura „Minerva", Bucureşti, 1907.
*** *Istoria Scripturii Vechiului Testament,* tom. I, Tipografia Mitropoliei, Iaşi, 1824.
Moisescu, Gheorghe, Lupşa, Ştefan, Filipaşcu, Alexandru, *Istoria Bisericii Romîne,* vol. II,Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1957.
Porcescu, Scarlat, *Episcopia Romanului*, Editura Episcopiei Romanului şi Huşilor, 1984.
Tăutul, Ionică, *Scrieri social-politice,* ediţie de Emil Vîrtosu,Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1974.
Urechia, V. A., *Istoria românilor,* tom. XIII, Tipografia şi fonderia de litere Thoma Basilescu, Bucureşti, 1901.
Vizanti, Andrei, *Veniamin Costaki, mitropolit al Moldovei şi Sucevei. Epoca, viaţa şi operele sale,* Tipografia Buciumului Român, Iaşi, 1881.
Vornicescu, Nestor, *Arhimandritul Leon Asachi,* în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an. XXXVIII, nr. 3-4, 1962, pp. 213-242.
Xenopol, A. D., *Istoria românilor din Dacia Traiană,* ediţia a III-a (de I. Vlădescu), vol. IX, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1929.
Zugrav, I., *Legăturile mitropolitului Veniamin Costachi cu Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava,* în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an. XLIII, nr. 1-2, 1967, pp. 105-113.